

Kıbrıs'taki Ermeniler.

Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Kuzeyde Türkiye'ye 65 km, doğuda Suriye'ye 112 km, güneyde İsrail'e ve Mısır'a sırasıyla 267 ve 418 km mesafededir. Kuzeybatısındaki Yunanistan'a uzaklığı ise 965 km'dir. 1964'ten beri Yunanlar *Enosis*'i uygulamaya, yani adayı Yunanistan'a ilhak etmeye çalışmaktadır.

1571 yılına kadar Kıbrıs adası; Bizans İmparatorluğu, Arap Halifeliği, Hristiyan Şövalyeleri, Memlük Devleti ve Venedik Cumhuriyeti egemenliğinde kalmış, o yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiştir. 1878'de Ruslara karşı yardım karşılığında Büyük Britanya'ya kiralanmış, 1914'te ise Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Britanya'ya karşı savaş halinde olduğu gerekçesiyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılmıştır.

Kıbrıs 1960 yılında bağımsızlığını kazanmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Yunan darbesi ve Türkiye'nin bu duruma müdahalesinden sonra Kıbrıs Türk Federal Devleti ilan edilmiştir. Bugün adada fiilen iki devlet bulunmaktadır: Kıbrıs Cumhuriyeti (Yunanlar) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Türkler)."

Söylenceye göre ilk Ermeniler (yaklaşık üç bin kişi) VI. yüzyılın ikinci yarısında, Bizans İmparatorluğu döneminde adaya getirilmiştir. Illinois Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Amerikalı Ronald S. Jennings, 1993 yılında New York'ta yayınlanan "Osmanlı Kıbrıs'ında ve Akdeniz Dünyasında Hristiyanlar ve Müslümanlar (1571-1640)" adlı kitabında Ortodoks Rumları, Ermenileri, Maronitleri (Arap Hristiyanları) ve Yahudileri Kıbrıs'ın gayrimüslim sakinleri olarak göstermiştir. Bu durum, Osmanlı döneminde Kıbrıs'ta artık az sayıda Ermeni'nin yaşadığına işaret etmektedir. Muhtemelen bu Ermeniler 1335 yılında Mısır Memluk Devleti'nin Kilikya bölgesini ele geçirmesiyle Kıbrıs'a kaçan Kilikya Ermenileridir. Daha sonra 1909'da Adana'da meydana gelen olayların (Ermenilerin ayaklanması) ardından bazı Ermeniler aslında bir İngiliz kolonisi olan Kıbrıs'a taşınmıştır. Aralık 1921'e gelindiğinde Fransızlar, Adana ve Gaziantep şehirlerini terk etmiş (Türkiye'deki 1918-1923 ulusal kurtuluş hareketinin bir sonucu olarak); bu dönemde birçok Ermeni de Kıbrıs'a ve başka ülkelere göç etmiştir.

O dönemde adanın Ermeni nüfusunun yaklaşık 8.000 kişi civarında olduğu bilinmektedir. Yerel sakinlere göre, adaya gelen Ermeniler doğrudan Türk mahalle-lerine yerleşmeye, Türk çarşılarında dükkân açmaya çalışmıştır.

I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Fransa ve İngiltere, Kıbrıs'ta Ermenileri silahlandırmış ve 2 Ekim 1916'dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşta kullanmak üzere Boğaz Tepe (Monarga), Dokuz Evler ve Lefkoşa'da (*Nicosia* - Yunanca Kıbrıs'ın başkenti) toplam üç kamp merkezi kurmuştur. Fransızlar, adada yaşayan Türklerin bu tür kampların varlığından endişe duyacağından emin olduklarından, Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen isimlerini anlamsız bahanelerle tutuklamış ve yerel Türk nüfusunu korkutmak için Girne'deki (Yunanca *Kyrenia*) kaleye hapsedmiştir. Bu durum 1921 yılına kadar devam sürmüştür, Fransızlar ve İngilizler çeşitli bahanelerle çok daha fazla Türk'ü tutuklayarak gözaltı sürelerini uzatmıştır.

Birçok insan II. Dünya Savaşı sırasında Ermeni lejyonunu duymuş olsa da çok az insan I. Dünya Savaşı sırasında Fransız ordusunda bir Ermeni lejyonu olduğunu bilmektedir.

1915'te Ermeni entelektüellerinin temsilcisi, tarihçi ve gazeteci olan, ayrıca Hınçak (aslen aşırılıkçı ve terörist) ve Taşnaktsutyun (aslen aşırılıkçı ve terörist) partilerinin kurucularından Mikael Varandyan (gerçek soyadı Hovhannisyan), Paris'te 20.000 kişilik bir Ermeni gönüllü müfrezesi organize etmelerini Taşnaktsutyun Partisi'nin Batı bürosu adına Fransız, İngiliz ve Rus makamlarına teklif etmiştir. Varandyan'ın önerisine göre Ermeni silahlı birliği Kıbrıs'ta eğitilecek ve ardından Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa gönderilecekti. O dönemde Rusya ve İngiltere bu öneriyi onaylamış, ancak Fransa sıcak bakmamıştır. Hayata sosyalist fikirlerle başlamış olan Varandyan, 1920'de Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Bolşeviklerin sosyalizmi yanlış anladığını savunmuş ancak hayal kırıklığına uğrayarak siyaseti terk etmiş ve zor bir psikolojik durumun içine düşmüştür.

Ocak 1916'da Çanakkale'de (Türkiye) Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Gelibolu Muharebesi'ni (Çanakkale Harekâtı) kaybeden İtilaf Devletleri (1907-1917 yıllarında Rusya, Fransa ve İngiltere arasındaki askeri-politik ittifak), İngiliz-Fransız kuvvetleri öncülüğünde Osmanlı Devleti'nin güneydoğusunda ikinci bir cephe açmaya karar vermiştir. Mısır'daki ABD İstihbarat Servisi Başkanı General Clayton, Ermeni askeri birliklerinin, o dönem Büyük Britanya'ya ait olan Kıbrıs adasında Fransa bayrağı altında konuşlandırılmasını önermiştir. Bu fikir Ermeni ulusal delegasyonu başkanı politikacı Pogos Nubar tarafından desteklenmiş; ancak Ermeni tarafı sadece Kilikya'da (Türkiye'nin güneydoğusu) savaşacaklarına dair bir şart koşturmuştur.

Boğos'un babaannesinin kardeşi Boğos Bey Yusufyan 1819-1844'te Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır eyaletinin (vilayeti) valisi, Ticaret ve Dışişleri Nazırı Muhammed Ali'nin özel sekreterliğini yapmıştır. Boğos'un babası Nubar Paşa 17 yaşında Yusufyan'ın, onun ölümünden sonra ise 1845'te 20 yaşında iken Mısır valisinin kâtipliği görevlerini yürütmüştür. 1878-1895 yılları arasındaysa Mısır'ın ilk başbakanı olmuştur.

Boğos Nubar'ın kendisi, 1898 yılına kadar sekiz yıl boyunca Mısır demiryollarının müdürlüğünü yapmıştır. Menzel'de (Mısır) bir arazi işletme şirketi, İskenderiye'de (Mısır) bir omnibüs (atlı tramvay) şirketi ve Kahire'de (Mısır) bir su tedarik şirketi bulunan Boğos Nubar, ayrıca Heliopolis'in geliştirilmesinde de yer almış; Mısır'daki bazı büyük bankaların yönetim kurulu üyeliği ve başkanlığı görevlerini üstlenmiştir.

Heliopolis Company for Housing and Development Şirketi, Edouard Empain ve Boğos Nubar liderliğindeki Belçikalı müteahhitlerden oluşan bir konsorsiyumun ortaklığının bir parçası olarak 1906 yılında Kahire'de kurulmuştur. Boğos, Mısır hükümetindeki bağlantıları aracılığıyla, her bir dönümü bir sterline (24 km²) satın alıp Heliopolis'i inşa etmesinde Empain'e yardım etmiştir. O dönem 1 sterlin yaklaşık 5 ABD dolarına eşit iken, bugün yaklaşık 130 ABD dolarına eşittir. Empain bunun için 6.000 sterlin ödemiştir. 1901'de bu parayla Brooklyn'de (New York, ABD) üç veya dört ev satın alınabilmektedir. Heliopolis Company for Housing and Development Şirketi bugün de çalışmalarını sürdürmekte olup Ermenilerin muhtemel mali kaynaklarından biridir.

Boğos Nubar, 1906 yılında Kahire'deki Ermeni Hayır Kurumu'nun kurucularından ve ilk başkanlarından biri olup ilk Ermeni hayırseverlerdendir.

I. Dünya Savaşı'nın başında, Fransa Ermenileri gönüllü taburlar kurarak Fransız Yabancı Birliği'nin bir parçası olarak savaşmıştır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen Ermenilerle birlikte lejyondaki toplam Ermeni asker sayısı 1500 kişiydi; ancak bunların sadece 250'si hayatta kalabilmiştir.

21 Haziran 1916'da Albay Ferdinand Romio, Fransız Savunma Bakanı General Pierre Horne'un emriyle Ermeni Lejyonu komutanlığına atanmıştır. Önce 600 Kilikya Ermenisi, ardından 550 Mısır Ermenisi gönüllü olmuş ve sayıları 1136'ya yükselmiştir. Lejyonda ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nden sekiz Ermeni subay da bulunmaktaydı. İlk olarak 200'er kişilik altı birlik kurulurken, daha sonra esir alınan Suriyeliler, Iraklı Araplar ve Kıbrıs madenlerinde çalışanlar da onlara katılmıştır. Yine lejyonda, Gazimağusa'nın (Kıbrıs'ın Türk kesimindeki bir

şehri) surlarını onarmak ve savaş gemileriyle Kıbrıs'tan çıkarılan keresteleri yüklemek için kullanılan işçiler de bulunmaktaydı.

Ermeni ulusal delegasyonu başkanı Boğos Nubar, Fransız diplomat François Georges-Picot ve İngiliz diplomat Mark Sykes arasındaki anlaşmaya göre, aşağıdaki hedefleri izleyen Ermeni Lejyonu kurulmuştur:

- Kilikya'nın "kurtuluşunu" desteklemek,
- "Kıbrıs Ermeni Devleti"ni yeniden kurmak,
- Gelecekteki Ermeni ordusunun çekirdeğini oluşturmak.

Mayıs 1918'de Ermeni lejyonerlerinin sayısı 4.000 kişiye ulaşmıştır. Ermeni Lejyonu, Fransız kuvvetlerinin bir parçası olarak Osmanlı ordusuyla ilk kez 19 Eylül 1918'de Filistin'deki Arara Tepesi'nde karşı karşıya gelmiş ve daha sonra İngiliz-Fransız birliklerinin yanında Lübnan ve Suriye'de savaşmıştır. 1918 yılının Ekim ayının ortalarında başka bir tabur kurulmuş ve lejyondaki kişilerin sayısı 5.000'e ulaşmıştır. Kasım 1918'de ise lejyon Kilikya'ya girmiştir.

Ermeni Lejyonu, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa katılan tek Ermeni askeri oluşumu değildir. Bilindiği üzere I. Dünya Savaşı'nda, tüm cephelerde yaklaşık 250.000 Ermeni askeri ve subayı savaşmıştır. O dönemde Kıbrıs'taki Ermenileri destekleme kampanyası, Anadolu'dan Kıbrıs'a kaçan Ermeni liderler Strack, Kirkor, Karabet ve Artvin tarafından; ayrıca Yunanistan, Mısır, Fransa, İngiltere ve ABD'deki bazı kişi ve kuruluşların yanı sıra Kıbrıs Rum Birliği Kulübü, Kıbrıs İnanç Komiserine Yardım Vakfı, Girne-Lefkoşa Piskoposluğu ve Lefkoşa'daki (Kıbrıs) X. Thecchochaides tarafından yürütülmüştür.

Avrupa'dan ve ABD'den gelen mali desteği gizlemek için adada, İngiliz Yüksek Komisyonu bir "askeri fon" kurarak, kullanımını Fransız-Ermeni kamplarının komutasına devretmiştir.

Yerel halktan edinilen bilgilere göre;

a) Türk esir kamplarında görev yapan Ermeni ve Rum doktorların Türk esirlere karşı tutum ve davranışlarının son derece kötü olduğu ve bu doktorların özellikle yaralı ve hasta Türklere karşı son derece kaba davrandıkları bilinmektedir.

b) Askeri kamptan Ermenilerin halkı terörize ettikleri, Trikomo adlı Rum köyünü basıp yağmaladıkları, Kraliyet Muhafız Alayı'ndan bir İngiliz askerini öldürdükleri bilinmektedir. İngiliz valisi John Clauson'un isteği üzerine Ermenilerin kampı

terk ettikleri ve yerel Rumlar ve Türklerle iletişim kurmalarının yasaklandığı bilinmektedir.

c) Ada Ermenilerinin Türk köylerine saldırdığı, Karpaz bölgesindeki Türklerin güvenli bir şekilde Gazimağusa'ya gidip gelmelerine izin verilmediği, Türk savaş esirlerinin kampına defalarca taş atıldığı ve yağmalandığı; yine aynı şekilde Müslümanlara, İslam dinine ve Hz. Muhammed'e küfürler edildiği bilinmektedir.

20 Ekim 1921'de Fransa ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nın ardından Kıbrıs'ta yer alan Fransız bayrağı altındaki Ermeni kampı kapatılmış; bu kampa dair her şey, savaş esiri kampının İngiliz komutanı Yarbay Mazarwell'e teslim edilmiş; sonrasında da kamptaki Ermeniler gemilerle adayı terk etmiştir.

Kıbrıs'taki Ermenilerin çoğu Lefkoşa'da, bir kısmı da Mağusa'da yaşamıştır. Çoğu tüccar ve zanaatkâr olan Ermenilerden en dikkat çekici olanları Lefkoşa'daki kimyevi gübre ithalatçısı Ornik Zekerian; yine Lefkoşa'da kumaş mağazası bulunan Artin Bohchadzhyan; bisiklet ve motosiklet satışı yapan Dikran Uzunyan ve Mavsesi Sultanyan; şeker, lokum ve fındık ithalatıyla uğraşan Ornik, Kirkor ve Nersesyan; İngiliz yönetiminde altında Su Geliştirme Dairesi müdürü olan Vahram Levonyan; posta müdürü Aram Kevorkyan ve İngiliz yönetiminin baş tercümanı olan Apisog Utidjyan idi.

İngiliz döneminde Kıbrıs Ermenileri arasında komünist hareket yayılınca sağcı ve solcu olarak ikiye bölünmüşlerdir. İngiliz yönetimi tarafından desteklenen Ermeniler, Ermeni komünistlerini adadan göç etmeye zorlamıştır.

1964 yılına gelindiğinde Yunan ve Türk bölgeleri arasında bir çatışma patlak vermiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti ortak bir Türk-Yunan devleti olarak kurulmuş; ancak buna rağmen Yunanlar, Türk karşıtı bir politika başlatmıştır. Olayların başlamasıyla Türk mahallelerinde yaşayan Ermeniler gönüllü olarak ve topluca Rum mahallelerine taşınmaya başlamıştır. Ermeniler o dönem yabancı gazetecilerin sorularını "Rum kesiminde çalışmanın ve Türk bölgesinde kalmanın kendileri için uygun olmadığı" şeklinde yanıtlamıştır.

Ayrıca 1960-1963 yıllarında Ermeni aileleri Kıbrıs'tan topluca göç etmeye başlamış; bu dönemde yaklaşık 1000-1200 kadar Ermeni, SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği) ile anlaşarak iki Sovyet gemisiyle Ermenistan'a göç etmiştir. Göç eden Ermenilerin çoğu orta sınıf ve yoksuldu; ayrıca göç edenlerin arasında birçok esnaf da vardı. 1963'ten 1965'e kadar 200 Ermeni ailesi daha Lübnan, Londra, Suriye, Amerika ve diğer ülkelere göç etmiştir. Ermenilerin adadan göç etme sebeplerinin şunlar olduğu bilinmektedir:

- Ermeniler, Rumların er ya da geç anayasal düzeni ihlal edeceğini ve adada ayaklanmalara neden olacağını biliyorlardı.

- Ermeniler Yunan makamlarının tacizlerinden bıkmıştı.

- Berj Tilbiyan'ın tarafında olmayan Ermeniler, devlet dairelerine giremeyeceklerini ve adada sakin ve normal bir yaşam süremeyeceklerini biliyorlardı.

Tüm bu nedenlerden ötürü Kıbrıs'taki Ermenilerin yaklaşık %30'u adayı terk etmiş, yaklaşık 4.000 kişiden oluşan Ermeni nüfusu, 1965 yılı ortalarında 3.000 civarına gerilemiştir. Bu kişiler Kıbrıs parlamentosundaki Ermeni temsilcisi Berg Tilbiyan'ın destekçileriydi.

Rum tarafına geçen Ermeniler, Rum propagandasına hizmet etmeyi ve haraç ödemeyi reddettiğinde tehditlerle karşılaşmış, dövülmüş, tecavüze uğramış veya öldürülmüştür. Bayan Louise Bedrosyan ve annesi Bayan Samaniyan, Rum kesiminin merkezindeki evlerinde katledilmiştir.

Baskı ve tehditler altında kalan Ermeniler zamanla Rumların siyasi propaganda aracı haline gelmiş, görsel ve yazılı basında Türkler aleyhine beyanlarda bulunmuşlardır. Öte yandan Ermenilerin hepsinin aynı kanıda olmadığı, 25 Nisan 1965'te gazetecilerin yapmış olduğu mülakatlardan anlaşılmaktadır. Öyle ki Lefkoşa'nın Türk kesiminde rahat ve huzur içinde yaşayan Ermeniler, soydaşlarının eylemlerinin art niyetli olduğunu söylemiştir.

Olayların ilk günlerinde Türk kesiminden bazı Ermeniler Rumlarla işbirliği yaparak Türklere yönelik saldırılarında onlara yardım etmiş, telsiz cihazları ve telefonlarıyla Rumları bilgilendirmişlerdir. Aynı amaçlar için Rum ve Türk bölümleri arasındaki ayrım çizgisinde yer alan Ermeni kilisesi kullanılmıştır. Bu ve benzeri olaylardan sonra bazı Ermeniler Rum kesimine taşınmış, Rumlar Victoria Caddesi'nde yaşayan Ermenilerin Türkler tarafından taşınmaya zorlandığını iddia etmişlerdir; fakat Rumların bu açıklamaları Ermeniler tarafından çürütülmüştür. Zira Türk karşıtı duygularına rağmen Ermenilere, Kıbrıslı Türkler hiçbir zaman düşmanca duygular beslememiş ve onlara düşmanca davranmamıştır. Türkler, Türk tarafında kalan Ermenilere kardeşçe davranarak onlara her türlü yiyecek ve giyecek imkânı sağlamıştır. Ayrıca Rum tarafına taşınan birçok Ermeni, Türk tarafına gelerek evlerini veya dairelerini ziyaret ederek eşyalarını alabilmiştir.

Bu durum, Girne şehrindeki Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) arşivlerinde saklanan materyallerle de doğrulanmaktadır. Örneğin, 1 Haziran 1964'te Bayan

Kohanigh Şahinyan, Türk bölümündeki evini ziyaret ettiği sırada kendisine sorular soran basına, Türk polisinin kendisine çok iyi davrandığını ve Türk tarafında kendisini Yunan kısmından daha güvende hissettiğini bildirmiş; Hayg Esadüryan adında bir başka Ermeni ise 4 Haziran 1964'te Lefkoşa'nın Türk kesimindeki eski evini ziyaret ettiğinde mülkünü sağlam görünce çok mutlu olmuş ve bunun için Türk polisine teşekkür etmiştir. Ancak Rumlar ve Ermeni teröristler, Ermenilerin eşyalarını almak için Türk kesimine gitmelerinden ve Türk polisine şükranlarını sunmalarından hoşlanmamış, sırf bu sebepten, Bayan Kohanig Şahinyan acımasızca dövülerek ölümle tehdit edilmiştir.

Kıbrıs'ta küçük bir azınlık olan Ermeniler, 1960'larda hemen her alanda örgütlenmiştir. Başlıca örgütleri "Ermeni Gençler Birliği", "Ermeni Kültür Derneği" ve "Pan-Ermeni Hayır Kurumu" idi. Öğretimin Ermenice yapıldığı bir lise bulunmakta, ayrıca Kıbrıs radyosu da Ermenice yayınlar yapmaktaydı.

Kıbrıs Ermenilerinin Lübnan Ermenileriyle yakın olan ilişkileri, Kıbrıs Başpiskoposu Makarios (1960-1977 yılları arasında Kıbrıs Cumhurbaşkanı) ve Katolikos Antilias (Kilikya) I. Horen'in yakın dostluğu sayesinde kurulmuştur. Makarios, Kıbrıs Kilisesi'nde Mesrob adında Lefkoşalı bir Ermeni yetiştirmiş. Makarios'un desteğiyle Mesrob, 1963 yılında I. Horen adıyla Kilikya Katolikosu seçilmiştir.

1441'den beri Ermenilerin iki katalikosu olmuştur. Günümüzde, Eçmiadzin'de (Ermenistan) Tüm Ermeni Katolikosu II. Karekin ile Antilias'ta (Beyrut'un bir banliyösü, Lübnan) Kilikya Yüce Evi'nin Katolikosu I. Aram bu görevi yürütmekte-dir. I. Aram aynı zamanda Lübnan, Suriye, İran, Basra Körfezi ülkeleri, Yunanistan, ABD, Kanada ve Kıbrıs Ermeni piskoposluklarının ruhani papazıydı (Hristiyan toplumunun başı).

Horen, vakit kaybetmeden Livan'da Türkiye'ye karşı yoğun bir faaliyete başlamıştır. Beyrut yakınlarında deniz kenarında bir katedral ve St. Nishan Vakfı'nı inşa etmeye çalıştığında bu toprakların İran'a ait olduğu öğrenilmiştir. Daha sonra Horen, İran Şahı ile temasa geçmiş ve Şah bu araziyi vakfa hediye olarak bağışlamıştır. Horen, Lübnan'daki Ermenileri örgütlemeye ve Türkiye'ye karşı harekete hazırlamaya devam ederken, 24 Aralık 1964'te Kıbrıs Dışişleri Bakanı Spyros Kyprianou (1977-1988 yılları arasında Kıbrıs Cumhurbaşkanı) Makarios'un yönlendirmesiyle BM Güvenlik Konseyi'nde "Ermeni sorunu"nu gündeme getirmiştir. Cyprianou, 1915 Tehcir Kanunu'na atıfta bulunarak, "Ermenileri Türklerin öldürdüğünü ve dolayısıyla Ermenilerin bu insanlık dışı eylemin 50. yılını kutlamaya hazırlandıklarını" belirtmiştir. Makarios bununla

yetinmemiş ve Ocak 1965'te Eski Doğu Kiliseleri başkanlarının dikkatine Ermeni sorunuyla ilgili bir tez sunmuştur. İmparator Haile Sisi'nin himayesinde Habeşistan'ın (şimdiki Etiyopya) başkenti Addis Ababa'da düzenlenen bu toplantıda Horen de hazır bulunmuş ve Makarios, Türkiye'ye yönelik şiddet faaliyetlerini burada da sürdürerek, "Türkiye Kıbrıs'ta Türklere özerklik istiyor, hadi aynı özerkliği azınlıklar için biz de Türkiye'den talep edelim" demiştir.

Ermeni Gençler Birliği, Taşnakların etkisinde iken; Melkonyan Enstitüsü, Hınçak grubunun faaliyet gösterdiği bir araştırma merkeziydi. Kıbrıslı Ermenilerin büyük çoğunluğu Türklere iyi ilişkilerini sürdürmüştür. Ancak Taşnak ve Hınçakların faaliyet gösterdiği örgütler sürekli olarak "Ermeni sorununu" gündemde tutmuş ve ada Ermenilerini Türkiye'ye karşı kışkırtmıştır.

Sözde Ermeni Soykırımı'nın 50. yıldönümü vesilesiyle, 24 Haziran 1965'te Kıbrıslı Ermenilerin lideri Berj Tilbiyan'ın başkanlığında, tüm Ermenilerin Başpatriği Vazgen'in emri üzerine ve Kıbrıslı Rumların Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides'in himayesinde Melkonyan Enstitüsü'nde bir tören düzenlenmiştir. Berj Tilbiyan, Makarios'a gönderdiği bir telgrafta şunları yazmıştır: *"Türk isyancıların kendi yarattığı göç sorununu çözmek için dün yaptığınız öneriyi büyük bir ilgiyle okudum. Bu teklifte gösterdiğiniz yüksek Hristiyan ruhuna ve cömertliğe olan hayranlığımı ifade etmek isterim. Gerçek göçmen olan Ermenileri unutmadığınıza eminim. Ermenilere aynı cömertlikle muamele edileceğine dair resmî açıklamanızın, iki yıldır sessizce ve sabırla çile çeken cemaatimin moralinin güçlenmesine büyük katkı sağlayacağını saygılarımla bildiririm."*

Sonuç olarak, Kıbrıs Rum Yönetimi Meclisi 29 Nisan 1982 tarihinde, 1915 yılında Ermeni halkına karşı yapılan sözde soykırımın Türk rejimi tarafından organize edildiğine karar vermiştir.

BBC, 6 Temmuz 1987 tarihli bir İsrail istihbarat açıklamasına dayanarak, ASALA'ya (Ermeni Gizli Kurtuluş Ordusu; 1975'ten 1990'ların başına kadar var olmuş bir Ermeni askeri örgütü) bağlı Ermeni teröristlerin Kıbrıs'taki Trodos Dağları'ndaki kamplarda eğitildikleri haberini yayınlamıştır. Haberde, Güney Kıbrıs'taki kamplarda yaklaşık 700 Ermeni, Kürt ve Kıbrıslı Rum teröristin eğitildiği, ASALA'nın kamplara maddi destek sağlamak amacıyla bu kampların bir kısmını Suriye'den Lefkoşa'ya ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin diğer bölgelerine taşıdığı, Atina ve Trablus'ta Ermeni Ulusal Hareketi irtibat bürolarının açıldığı ifade edilmiştir. Kıbrıslı Rumların desteğiyle adada faaliyet gösteren ASALA'nın kamplarında o dönem binden fazla terörist barınmıştır.

Ayrıca Mayıs 1996'da AKEL'in (Kıbrıs Komünist Partisi) girişimiyle Kıbrıs'ın güneyindeki Larnaka'da, dünyanın farklı ülkelerinden 38 örgütün katıldığı uluslararası bir komünist ve sol partiler forumu düzenlenmiştir. Bu foruma Ermeni komünistler de katılmıştır.

Yunanistan ve Ermenistan arasında ordu da dâhil olmak üzere her alanda (parlamentolar, bakanlar vb. düzeyde) yakın işbirliği bulunduğu görülmüştür. Aynı şekilde Güney Kıbrıs Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında ikili ilişkiler sürdürülmekte, karşılıklı ziyaretler sistemli bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Mart 2001'de Kıbrıs Cumhuriyeti Parlamento Başkanı Spyros Kyprianou Ermenistan'ı ziyaret etmiş, Ermenistan Cumhuriyeti Parlamento Başkanı Armen Haçatryan ile görüşükten sonra Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan (1988'de Ermenilerin Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde başlattıkları harekâtın lideri) tarafından kabul edilmiştir. Bu görüşmede Koçaryan, iki ülke arasında tarihi bağlar bulunduğunu, iki ülke arasındaki geleneksel dostluğun uluslararası kuruluşlardaki işbirliklerinde de tezahür ettiğini söylemiştir. Ayrıca Güney Kıbrıs Savunma Bakanı Socrates Hasikos, Eylül 2001'de Ermenistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş; Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan, Meclis Başkanı Armen Haçatryan, Başbakan Antranik Markaryan ve Savunma Bakanı Serj Sargsyan (yine 1988'de Ermenilerin Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde başlattıkların harekâtın öncülerinden biri) ile ikili görüşmelerde bulunmuştur. 2002 yılının Şubat ayında Ermenistan Savunma Bakanı Sargsyan da Güney Kıbrıs'ı ziyaret etmiş ve iki taraf arasında savunma alanında ve askeri alanda yeni işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır.

Güney Kıbrıs ile Ermenistan arasında uzun yıllardır askerî alanda, teknik ve eğitim dahil, diğer çeşitli konularda işbirliği sağlayan bir savunma anlaşması yürürlükte-dir. Ermenistan Savunma Bakanı Serj Sargsyan, Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Glafkos Kleridis, Meclis Başkanı Dimitris Hristofyas ve Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Hrisostomos tarafından kabul edilmiş ve Yunanistan Savunma Bakanı Hasikos ile savunma işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Ermeni Bakanın Kleridis ile görüşmesine Kıbrıs Savunma Bakanı Hasikos, Güney Kıbrıs'ın Ermenistan Büyükelçisi Haralambos Ioannidis ve Ermeni cemaatinin Yunanistan Parlamentosundaki temsilcisi Petros Kalayjian da katılmıştır. Yaklaşık 40 dakika yüz yüze görüşen Sargsyan ve Başepiskopos Hrisostomos tarafından "ortak düşmanımız Türkiye'dir" açıklaması yapılmıştır.

Yunanistan'a gönderilmeden önce çok sayıda Ermeni subayın Güney Kıbrıs'ta Yunanca dil kursu aldığı ve ardından Yunanistan'da askeri okullarda eğitim gördüğü de bilinmektedir.

Güney Kıbrıs Rum Parlamentosu'nda Ermeni toplumunun temsilcisi olan Petros Kalayjiyan, Rum-Ermeni ilişkilerinin güçlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kalayjiyan, 1996 yılından 2006 yılına kadar milletvekilliği yapmıştır. Yine onun büyük desteğiyle Kıbrıs'ın Rum kesiminde iki dilde aylık olarak "Paros Dergisi" yayımlanmaktadır.

25 Nisan 2002'de Güney Kıbrıs Parlamentosu'nun bir toplantısında sözde Ermeni soykırımını anmak için bir tören düzenlenmiş ve Kalayjiyan oradaki 'her bir Ermeni adına şükranlarını' dile getirmiştir. Sözde Ermeni soykırımı konusunu BM gündemine taşıyan ilk Avrupa ülkesi olan Güney Kıbrıs'ın tüm siyasi partileri Türkiye'yi suçlamış ve 'kardeş Ermenistan ile dayanışma içinde olduklarını' ifade etmişlerdir.

Kıbrıslı Rumların ve Ermenilerin ne hakkında konuştuğunu ve planladığını tahmin etmek bu anlamda zor değildir; zira Türkiye, Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs'ta Türklere karşı yayılma (genişleme) politikasında birleştikleri aşikârdır. Aynı zamanda Ermenilerin Türklere karşı 1890-1920 yılları arasında Türkiye'de ve Kafkasya'da ve 1993-2020 döneminde Karabağ'da gerçekleştirdikleri katliamlar, 1919-1922 yılları arasında Yunanların Anadolu'da Türklere karşı ve 1963-1974'te Kıbrıs'ta Rumların Türklere karşı yürüttüğü kanlı savaşlar hafızalardan silinmemiştir. Ancak dökülen bunca kana ve Türkler karşısındaki yenilgilerine rağmen Türklere karşı bitmeyen kin, düşmanlık ve intikamlarını inatla sürdürmektedirler.

Yunanistan, Ermenistan ve Güney Kıbrıs arasındaki ilişkiler, özellikle askeri alanda artık çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Öte yandan bu üç ülke, son yıllarda Rusya ile ilişkilerini istikrarlı bir şekilde geliştirmekte ve İran ile yakın ilişkiler kurmak için çaba sarf etmektedir. Bu kapsamda Ermenistan, Yunanistan ve İran arasındaki üçlü ilişkiler Ağustos 1995'te başlamış ve bu ülkelerin dışişleri bakanlarının 22 Aralık 1997'de Atina'da yaptıkları görüşmenin ardından kurumsallaşma aşamasına geçilmiştir. Söz konusu ülkelerin Dışişleri Bakan Yardımcılarının katıldığı Yürütme Konseyi toplantıları iki yılda bir yapılmaktadır. Ayrıca Yunanistan-Ermenistan-Mısır ve Yunanistan-Kıbrıs-Ermenistan üçlü ilişkileri de bulunmaktadır.

Kıbrıslı Ermeniler şu anda başta başkent Lefkoşa olmak üzere adada önemli bir varlık göstermektedir. Başkent Lefkoşa'nın yanı sıra Larnaka, Limasol ve

Ba'fta da bulunan Ermenilerin sayısı yaklaşık 3500 kişidir. Kıbrıs Ermeni Piskoposluğu Lefkoşa'da bulunmaktadır. 1960 Kıbrıs Anayasası'na göre Maronitler ve Latinlerle birlikte "dini bir grup" olarak tanınmışlar ve kendilerini Kıbrıs Rum top-lumuna ait olarak görmüşlerdir. Beş yıllık bir dönem için seçilen 59 milletvekilinden oluşan Kıbrıs Temsilciler Meclisi'nde (Parlamento) 56 milletvekili parti listelerinden orantılı bir oyla seçilmekte olup Maronitler (Arap Hıristiyanlar), Katolikler ve Ermenilerin mecliste birer temsilcileri bulunmaktadır. Son seçimler ise 30 Mayıs 2021 tarihinde yapılmıştır.

Kıbrıslı Ermeniler, Kıbrıs Parlamentosu'nda seçilmiş bir mebus tarafından temsil edilmektedir. Bu görevi 2006 yılından beri Vartkes Mahdesyan yürütmektedir. Mahdesyan, hem Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki International Cable Corpora-tion'ın genel müdürü ve hissedarı hem de Kıbrıslı Troodos Electric Cables Ltd. adlı şirketin sahibidir. Bir başka Ermeni Marios Garoyan da Kıbrıs'ın siyasi yaşamında çok aktiftir. 2006-2013 yıllarında Demokrat Parti Genel Başkanı, 2008-2011 yıllarında Kıbrıs Parlamentosu Başkanı olarak görev yapmıştır. Ayrıca 2018'den itibaren Demokratik Eşitlik Partisi'nin liderlik görevini yürütmekte olup 2021'den beri de Temsilciler Meclisi üyesidir.

Lefkoşa doğumlu ve Melkonian Enstitüsü mezunu olan ünlü Benon Vahe Sevan ise Birleşmiş Milletler'de (BM) 45 yıl (1960-2005) çalışmış, 1996-2005 yılları arasında Birleşmiş Milletler Gıda Karşılığı Petrol Programının başkanlığını yapmıştır. Sevan, Saddam Hüseyin'den petrol kuponu şeklinde rüşvet alarak, Saddam'ın askerî ve diğer amaçları için 11 milyar dolar toplamasına izin vermiştir. Sürekli olarak BM Güvenlik Konseyi'ni, Irak rejimine taviz vermeye ikna etmeye çalışan Sevan, programı yönettiği her yıl için 160.000 \$ gibi büyük bir nakit ödeme almıştır. Sevan, soruşturma komisyonuna Kıbrıslı teyzesinin kendisine para gön-derdiğini beyan etmiş, ancak buna dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır. 16 Ocak 2007'de Benon Sevan, bir Manhattan savcısı tarafından rüşvet almakla suçlanarak Kıbrıs'taki evinde tutuklanması için Interpol'den yakalama emri çıkartılmıştır. ABD ile Kıbrıs arasındaki iade anlaşması, Kıbrıs'ın Sevan'ı ABD'ye gön-dermesini gerektirmediğinden Sevan, 2007'de Kıbrıs'a taşınarak burada Ermeni Genel Hayırseverler Birliği Merkez Yönetim Kurulu'nda daimî üye seçilmiştir.

Mart 2017'den bu yana Kıbrıs Ermeni toplumunun dini lideri, Kilikya Büyük Evi Katolikosu'na karşı sorumlu Başpiskopos Horen Dogramajyan'dır. Lefkoşa, Limasol ve Larnaka şehirlerinde Ermeni kiliseleri bulunmaktadır. Ayrıca geleneksel olarak Lefkoşa'nın Karamanzade ilçesine (Ermeni mahallesi) bir Ermeni muh-

tar atanır. Görev yapan Ermeni muhtarlar şunlardır: Melik Melikyan (1927-1949), Kasbar Delifer (1949-1956), Vahe Kuyumjian (1956-2009) ve Mgo Kuyumjian (2011-günümüz).

Larnaka, Limasol ve Lefkoşa'da Ermeni ilkokullarının yanı sıra Lefkoşa'da bir de lise bulunmaktadır. Melkonyan Education Institute, Kıbrıslı Ermenilerin en ünlü eğitim kurumudur. 1926 yılında kurulan Melkonyan Enstitüsü, dünyanın dört bir yanından gelen Ermeni öğrencilere açılmış olup kapsamlı bir ortaokul programı sunmaktadır. Ermenice dışında diğer tüm dersler İngilizce, Yunanca, Fransızca, Arapça, Farsça, Rusça ve Bulgarca da dâhil yabancı dillerde öğretilmektedir. Kıbrıs Yayın Kurumu'nun Ermeni radyo kanalı kapsamlı röportajlar, haberler, kül-tür ve müzik üzerine çeşitli programlar içermektedir. Başta Ermenice olmak üzere ulusal ve uluslararası haberler yayınlayan Artsankank (1995) ve Azad Tsayn (2003) adlı aylık iki Ermeni gazetesi adada yayınlarını sürdürmektedir. Çoğu Ermenice olmak üzere ulusal ve uluslararası haberler yapan gazetelerin bazı köşe yazıları Yunanca ve İngilizce olarak yayınlanmaktadır.

12 Kasım 2021'de Lefkoşa'da, Ermeni Caddesi ile Limasol Caddesi'nin kesiştiği noktada, Melkonyan Enstitüsü yakınında, "Kıbrıs ve Ermenistan Halklarının Dostluğu" parkı açılmıştır. Lefkoşa, Larnaka ve Baf'ta (Limasol'a 50 km mesafede) sözde Ermeni Soykırımı kurbanlarının anıtları inşa edilmiştir.

Günümüzde Yunanistan-Kıbrıs-Ermenistan arasında bir birlik olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. 31 Ağustos 2021 tarihinde Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi ve Ermenistan Üçlü Savunma İşbirliği Programına imza atmışlar. Ayrıca Kıbrıs, Ermenistan'ın Avrupa Birliği'ne (AB) derhal katılımını açıktan desteklemektedir. AB'nin Ermenistan ile ilişkilerine değinen Cumhurbaşkanı Dimitris Hristofyas, Lefkoşa'nın bu ilişkilerin daha da güçlendirilmesini aktif olarak desteklemeye de-vam edeceğine dair güvence vererek yakın gelecekte Ermenistan'ın tam üyelik adayı statüsünü alacağına işaret etmiştir. Kendisinin sözlerine göre Kıbrıs, AB'de Ermenistan'ın en güçlü destekçisi ve dostudur.

Kıbrıs'ta yaşayan nispeten az sayıdaki Ermeni'ye rağmen, Kıbrıs Ermeni cemaatinin Ermeni diasporası ve Ermeni halkı üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Özellikle 1964-1974 yılları arasında çok sayıda Kıbrıs Ermenisi İngiltere'ye göç ederek bugünkü İngiliz-Ermeni toplumunu oluşturmuştur.

1964'te Kıbrıslı Rumlar, anayasada değişiklik yapılmasını ve 1960 Kıbrıs Anayasası'na göre Türk olması gereken cumhurbaşkanı yardımcısının veto

hakkının kaldırılmasını talep etmeye başlamıştır. Rumların, Kıbrıslı Türklerin haklarını ihlal etmeye başlamasını müteakip silahlı çatışmaya dönüşen saldırılar gerçekleşmiştir.

Kıbrıs; 1960 yılında Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki Garanti Antlaşması uyarınca bağımsızlığını kazanarak "Cumhuriyet" olmuştur. Antlaşmanın dördüncü maddesi, garantör ülkelerin Kıbrıs'taki durumu düzeltmek için harekete geçme hakkını saklı tutmuş; Türkiye'nin bu maddeye istinaden 1974 yılında gerçekleştirdiği askeri müdahalenin ardından ada, Yunan ve Türkler (ada topraklarının %38'i) arasında ikiye bölünmüş ve askeri çatışma sona ermiştir. Bu olaylardan sonra yıllar içinde çok sayıda müzakere gerçekleşmiş; son olarak 24 Nisan 2004'te Annan Planı kapsamında adadaki Kıbrıs Cumhuriyeti (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yeniden birleştirilmesi için bir referandum yapılmıştır. Kuzey Kıbrıs'ta (Kıbrıslı Türkler) yüzde 65'lik bir çoğunluk yeniden birleşmeden yana oy kullanmış, ancak Güney Kıbrıs'ta (Kıbrıslı Rumlar) yeniden birleşme planı %76 karşı oy oranıyla reddedilmiştir. Adada halen iki devlet bulunmaktadır: güneyde Kıbrıs Cumhuriyeti (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.